

JAZYKOVÝ KONTAKT

= situace, kdy jsou v interakci dvě nebo více variet (obvykle jazyky)

Druhy kontaktních situací

1) Ty, při nichž se jazyky v kontaktu zachovávají
= **zachování/udržování jazyka**

2) Ty, při nichž se užívání jazyků mění
= **jazykový posun**

3) Ty, které vedou ke vzniku **nových jazyků**
(pidžiny, kreolštiny, smíšené jazyky)

ZACHOVÁNÍ/UDRŽOVÁNÍ JAZYKA (angl. *language maintenance*)

- mluvčí nějakého jazyka (L1) se naučí další jazyk (L2), ale svůj původní jazyk nepřestává užívat → mluvčí se tak stává **bilingvní** (popř. multilingvní)
- znalost dalšího jazyka může užívání jazyka ovlivnit:
 - a) vliv L2 na L1 → výpůjčky, míchání kódů, dekreolizace
 - b) vliv L1 na L2 → jazyková interference

Příklad bilingvismu: kmen Tukano (Amazonský prales v Jižní Americe na hranici Kolumbie a Brazílie)

TYPY BILINGVISMU

podle rozšíření/uživatelů:

Individuální b.

Společenský b.

podle úrovně ovládnání jazyka:

Produktivní b.

Receptivní b.

podle způsobu osvojení jazyka

Primární (přirozený) b.

Sekundární (umělý) b.

podle toho, co se děje s původním jazykem:

Aditivní b.

Subtraktivní b.

Podle vzájemné rovnováhy:

Vyvážený b.

Dominantní b.

DIGLOSIE (Charles Ferguson, 1921–1998)

„DIGLOSIE je relativně stabilní jazyková situace, v níž kromě primárních nářečí daného jazyka existuje velmi odlišná, důsledně kodifikovaná superponovaná varieta, kterou si mluvčí osvojují především prostřednictvím vzdělávacího systému a která se užívá pro většinu psaných a formálních mluvených účelů, ale není používána žádnou částí společenství k běžné konverzaci.“

DIGLOSIE (Fergusonovo původní pojetí)

- 1) V určité komunitě jsou užívány dvě různé variety *stejného jazyka*, kdy jedna z nich je pokládána za **vysokou (V)** varietu a druhá za varietu **nížkou (N)**.
- 2) Každá z těchto variet je používána pro zcela odlišné funkce; vysoká a nízká varieta se tedy doplňují (jsou navzájem komplementární).
- 3) Vysokou varietu nikdo nepoužívá pro běžnou denní komunikaci (v neformálních situacích).

PŘÍKLADY DIGLOSIE

1) **Arabské země**

klasická arabština (V) × regionální podoby arabštiny (N)

2) **Švýcarsko**

standardní němčina (V) × švýcarská němčina (N)

3) **Haiti**

standardní francouzština (V)
× haitská kreolština (N)

4) **Řecko (v minulém století)**

katharévousa (V)
× dhimotiki (N)

ROZDÍLY MEZI VYSOKOU (V) A NÍZKOU (N) VARIETOU

1) Funkce

- V a N se liší podle okolností, za kterých jsou užity
- V se používá při oficiálních příležitostech (přednášky, kázání, parlament, soud, média atd.)
- V se používá pro běžnou denní komunikaci (není běžně mluveným jazykem)
- N se používá v neoficiálních/neformálních situacích (běžná konverzace, pokyny služebnictvu, soap opery, lidová slovesnost atd.)
- tím se diglotická situace liší od situace standard+dialekty

2) Akvizice (= osvojení)

- N je mateřským jazykem, tj. „mateřskou varietou“
- V se osvojuje studiem, není v dané komunitě „mateřskou varietou“
- také zásadní odlišnost od standard+dialekty

Další rozdíly (platí ale obecně pro standardní varianty):

3) **Prestiž**

- V je prestižnější a vlivnější než N

4) **Literární dědictví**

- ve V je psána většina literatury, ať domácí nebo překladové
- N obvykle vlastní literaturu nemá a nepřekládá se do ní (např. Bible nebo Korán)

5) Standardizace

- V je standardizovaná/kodifikovaná (existence psaných gramatik atd.)
- N často standardizace/kodifikace chybí

Lingvistické rozdíly (předmětem diskuze):

6) **Gramatika**

- gramatika V je komplexnější (složitější) než gramatika N

7) **Slovní zásoba**

- často sdílená mezi V a N, ale slovní zásoba V je širší
- N si často vypůjčuje slovní zásobu z V

8) **Výslovnost**

- výslovnost N bývá jednodušší

VZNIK A VÝVOJ DIGLOSIE: příklad češtiny

- v 18. a 19. století vytvořena spisovná čeština na základě archaické a literární češtiny
- došlo k diglosii mezi spisovnou češtinou (H) a mluvenou češtinou (V) založenou na dialektech
- vernakularizace spisovné češtiny se nepodařila, ačkoliv se předpokládá existence její hovorové podoby
- naopak se konstitovala obecná čeština, která se celonárodně rozšířila a postupně přebírá funkce spisovné češtiny
- zároveň obecná čeština silně ovlivňuje spisovnou češtinu
- v současnosti: **post-diglotická situace**

ROZŠÍŘENÁ DEFINICE DIGLOSIE (Joshua Fishman, 1926–2015)

- 1) V určité komunitě jsou užívány dvě různé variety stejného jazyka, kdy jedna z nich je pokládána za *vysokou* varietu a druhá za varietu *nízkou*.
- 2) Každá z těchto variet je používána pro zcela odlišné funkce; vysoká a nízká varieta se tedy doplňují (jsou navzájem komplementární).
- 3) Vysokou varietu nikdo nepoužívá pro běžnou denní komunikaci.

DIGLOSIE × BILINGVISMUS

Bilingvismus – individuální záležitost

Diglosie – záležitost celé společnosti

Diglosie popisuje společenský bilingvismus, kdy dva kódy plní různé funkce

		diglosie	
		+	–
bilingvismus	+	(1) Jak bilingvismus, tak diglosie	(2) Bilingvismus bez diglosie
	–	(3) Diglosie bez bilingvismu	(4) Ani bilingvismus, ani diglosie

(1) Jak bilingvismus, tak diglosie

- Paraguay (Jižní Amerika): španělština (V) × guaraní (N)
španělština: 7 % mateřský jazyk
guaraní: 90 % mateřský jazyk

asi 73 % Paraguayců je
bilingvních ve španělštině a
guaraní

(2) Bilingvismus bez diglosie

- Wales (→): velština a angličtina
(velština: oficiálně uznána ve Walesu spolu s angličtinou; výuka v angličtině a velštině na základních školách; asi 18 % Walesanů rozumí velštině)
- Irsko: irština a angličtina
(irština: národní a první oficiální jazyk; výuka v angličtině a irštině na základních školách; asi 40 % Irů rozumí irštině)

(3) Diglosie bez bilingvismu

- Haiti: standardní francouzština (V) × haitská kreolština (N)
- Anglie po 11. století: francouzština (V) × angličtina (N)
- České země do 1918: němčina (V) × čeština (N)

(4) Ani diglosie, ani bilingvismus

- Island před 20. stoletím
- snad dnes u kmenů na Nové Guineji nebo v Amazonském pralese

Jazyky v kontaktu se mohou navzájem ovlivňovat

- 1) vliv L2 na L1 → výpůjčky, míchání kódů, dekreolizace
- 2) vliv L1 na L2 → jazyková interference

1) VÝPŮJČKY/PŘEJÍMKY

= Přebírání jazykových prvků z jednoho jazyka do druhého jazyka.

- Nejčastěji ve slovní zásobě (*lexikální výpůjčky*), přejetí gramatických nebo fonologických rysů je vzácné.
- Lexikální výpůjčky často označovány jako *cizí slova*, což vyjadřuje jak jejich původ, tak postoj k nim.
- Často existuje odpor proti výpůjčkám (individuální, ale i institucionální).

Dva základní typy výpůjček

Módní výpůjčky

- Označují skutečnost, pro kterou v cílovém jazyce již existuje domácí slovo.

sorry × *promiň*

timing × *načasování*,

edukativní × *výukový*

dressing × *zálivka*

- Otázka však je, zda tato slova jsou přesnými ekvivalenty.

Nezbytné výpůjčky

- Přešly do jazyka s novou skutečností, pro kterou není v cílovém jazyce odpovídající ekvivalent.

curling, double takeout, tee line

- Mohou být předmětem *kalkování* (kalky):

fotbal → *kopaná*

volejbal → *odbíjená*

basketbal → *košíková*

ale!

florbal

softbal

netball

Adaptace přejatých slov

- Prvky z cizích jazyků se jazykově přizpůsobí (adaptují) cílovému jazyku (pravopisně, fonologicky, morfologicky):

angl. *trainer* → č. *trenér*

angl. *like* → č. *lajkovat*

angl. *instant* → č. *instantní*

Výslovnost přejatých slov může být:

- a) aproximací původní výslovnosti: [fiŋk tenk] *think tank*)
- b) založena na pravopisu: [raper] × [repr̩] *rapper*
- c) ovlivněna dalšími faktory, např. mylnou analogií ([keteriŋk] *capering*), dalším jazykem (*trenér*), náhodnými (?) změnami (*shoot* → *čutat*)

Pseudovýpůjčky (např. pseudoanglicismy)

- Vytvořeny z nedomácích jazykových prvků, ale nemají svůj ekvivalent z cizím jazyce:

fr. *dancing* „taneční hala“

něm. *Handy* „mobilní telefon“

č. *rekordman*

č. *gólman*

č. *frikulín*

2) JAZYKOVÁ INTERFERENCE

= Přenášení znalostí, návyků a dovedností z mateřského (primárního jazyka) do druhého jazyka.

- Obvykle vnímáno jako chyba.

*We watched a good **document** on TV. (documentary)*

*One old lady gave all her money to a **concrete** dog in a shelter. (particular)*

3) PŘEPÍNÁNÍ KÓDŮ / STŘÍDÁNÍ KÓDŮ (angl. *code switching*)

= Užití jazykových prostředků z různých variet („kódů“) mluvčím v rámci jedné konverzace.

střídání kódů	×	míchání kódů (<i>code mixing</i>)
záměrné, vědomé		nezáměrné, spontánní

- Nejčastěji se přepíná mezi jazyky u bilingvních mluvčích.
- Možné je ale přepínání mezi varietami jednoho jazyka.
např. mezi spisovnou a nespisovnou češtinou

Mezivětné přepínání kódů

= Ke střídání dochází mezi různými větami (klauzemi).

čeština ~ němčina (z povídek Boženy Němcové)

*Ted' nech čtení a pojd' mi pomoci, máme je tu hned na krku
— **und ich will nicht die Schond habe** — aby se řeklo, jako u
Bürgermeisterové, že se musí na kafe čtyři hodiny čekat.*

*Prosím tě, neber mi to, **ich hobs gezählt** — pro každou jedna,
tři by zbyly — aby se nezdálo, jako bych je měla scélovány.*

Vnitřněvětné přepínání kódů

= Ke střídání dochází uvnitř jedné věty (klauze)

angličtina ~ čeština

- *When you have **hlad**, but you have **hluboko do kapsy**.*

romština ~ slovenština (Pribylina, Liptov)

*normálne **uštav** o siedmej hodine*

„normálně vstávám v sedm hodin,“

*ale **adadives man zobudind'om imar** o šiestej*

„ale dnes jsem se vzbudil už v šest“

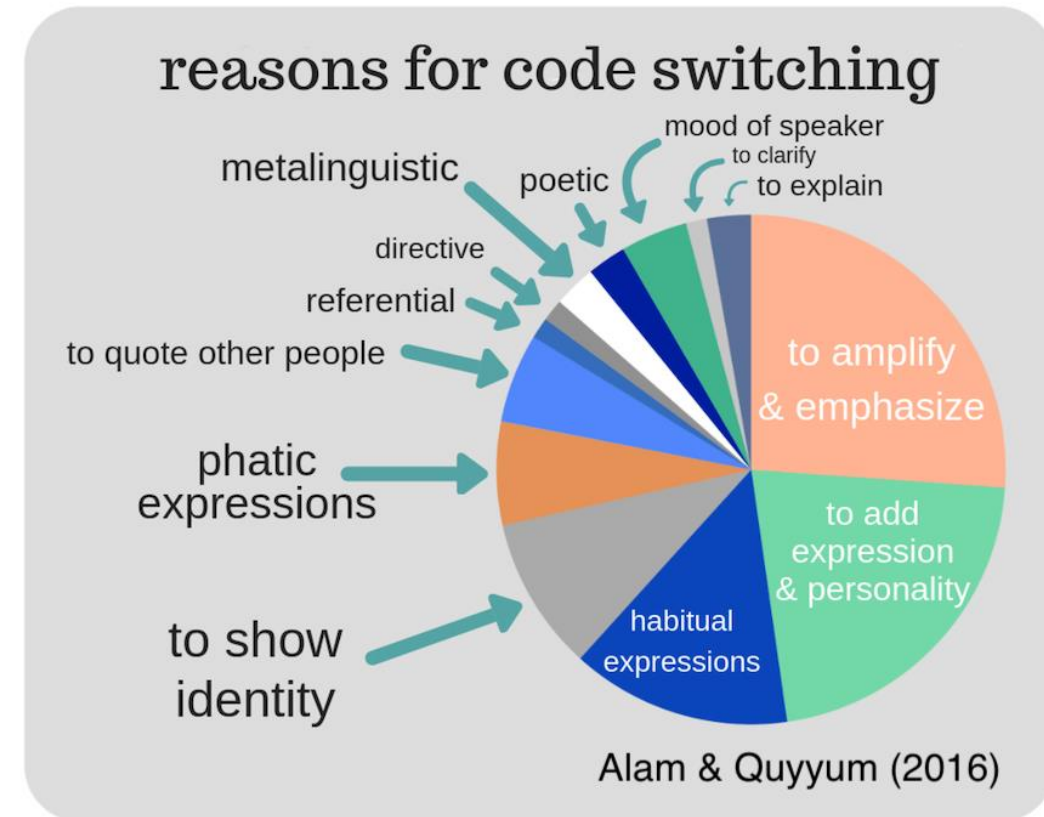
Důvody pro přepínání kódů

Situační přepínání

- spojeno s určitým tématem
- nebo s určitou osobou, popř. dalšími situacemi

Metaforické přepínání

- spojeno s určitou symbolickou nebo společenskou hodnotou

Míchání kódů × přejímky

Since ráno jsem bajkoval na nejbližšího townu a arajvoval jsem tam wholly exhaustovaný.

Víceslovné míchání kódů	Okazionální přejímky	Frekventovanější přejímky
-------------------------	----------------------	---------------------------

Lingv. kritéria

<i>Složení lexika</i>	všechny slovní druhy	převaha substantiv chybí pomocná (gramatická) slova	
<i>Syntaktická integrace</i>	podle zdrojového jazyka	podle cílové jazyka	
<i>Morfologická integrace</i>	podle zdrojového jazyka	podle cílové jazyka	
<i>Fonologická integrace</i>	variabilní	variabilní	variabilní

Mimolingv. kr.

<i>Znalost zdrojového j.</i>	nutná	není nutná
<i>Úroveň rozšíření</i>	omezené	rozšířené
<i>Frekvence</i>	vzácné	frekventované